

U Domentianovoj pohvali Simeona i Save rečeno je, i za oca i za sina, da su "obojuca istiniti apostoli podignuti istinitim Bogom na prosvećenje i na božanstveno naučenje zapadne strane" (Srbije), i da su obojuca "nezalazna svetica misaonog Istoka, koji bogomislano prosvećuju svoje zapadno otačastvo". Od svih ideala, kojima je položio temelj u srpskom narodu, Sveti Sava se naročito brinuo o **društvenoj pravdi**, krčeći neumorno najkraće i najpouzdanije puteve koji vode njenom ostvarenju. On je u svakoj prilici učio Srbe da je pravda osnova svega, i zalagao se – kao što njegov biograf Teodosije kaže – "neutrduivo za svakoga ko je nepravdu i skrb trpeo". Ta nesaumljiva volja Savina da pravda pobedi, najviše je doprinela buđenju i razvijanju pravne svesti kod srpskog naroda u srednjem veku, izražene ne samo u običajnom pravu nego i u pisanim srpskim zakonima, među kojima carsku krunu nosi Dušanov Zakonik. Ti svedoci naše srednjovekovne državotvorne sposobnosti i društvene naprednosti pokazuju koliko je bila filozofski visoka zamisao Svetog Save – toga smirenog minaha i mudrog mislioca iz Svete Gore – o državi kao nacionalno-kulturnoj zajednici.

Visoka politička i moralna svest starih srpskih vladalaca najvernije je ogledalo srpskog nacionalnog idealizma. Kako su Nemanjići shvatili i svoje vladalačke i čovečanske dužnosti svedoči naša narodna poezija. Njihov visoki ideal, njihova društvena delatnost, njihovi humani pojmovi izraženi su naročito jasno u narodnim stihovima posvećenim svečanoj izjavi Svetog Save – u toj večnoj opomeni srpskoj gospoštini- da njegov otac, Nemanja, nije istrođio svoje bogatstvo na raskoš i na uživanje, nego je – "dok je duši mesto uhvatio" – četiri sedmine svoga blaga potrošio – "gradeći mnoge zadužbine", a tri sedmine – "zidajući po kalu lakdrme i gradeći po vodam' ćuprije, **dijeleći kljastu i slijepu**".

Svetosavsko pravoslavlje je moralna podloga našeg nacionalnog mita. Na temeljima srpske narodne etike, hrišćanske nauke i grčko-vizantiskog bogoslovlja, Sveti Sava je ostvario srpsku nacionalno-versku sintezu i dao joj obeležje narodne duhovne kulture. Taj prvi srpski prosvetitelj i tvorac srpskog nacionalizma spojio je u narodnoj duši državu i crkvu, narod i veru, zemaljsko i nebesko. I od tada Srbin sve više i više uviđa da je ljudski život samo privremeno sredstvo u službi neke trajne idealne svrhe koja se ne određuje fizičkim postojanjem čoveka nego metafizičkim bićem vasiona. Ali, iako život sam po sebi nije cilj, ne predstavlja apsolutnu vrednost, on je ipak i kao sredstvo jedna opšta kosmička potreba, i njegova relativna vrednost zavisi od njegove upotrebe. I kada se na Kosovu postavlja pitanje za Srbina da li će se privoleti zemaljskom ili nebeskom carstvu, on se odlučuje za one transcendentne ideale koji premašuju zemaljski život, jer ukoliko se život više posvećuje tim idealima utoliko i njegova relativna vrednost postaje veća. Stoga i poslednju odluku Cara Lazara ne treba tumačiti kao potcenjivanje zemaljskog života, nego kao najviši izražaj srpskog narodnog idealizma.

Srbi su izgubili bitku na Kosovu ali su spasili viteštvo i plemenitost srpskog plemena. Iz poraza ponikla je slava besmrtnog junaštva i trijumf narodnog večnog ideala. Na Kosovu je epski zapečaćeno političko jedinstvo srpskog naroda, a etički osveštana zajednica nacionalnog ideala koji od tada postaje nepsušni izvor narodne životne energije i moralne veličine. Iz kosovskog poraza rodila se kumanovska pobjeda. U pogledu duhovnom postoji nesumnjiva veza istoriske uzročnosti između ta dva događaja, iako u pogledu vremenskom pet vekova rastavljaju prvi istoriski trenutak od drugog, poraz od pobjede, uzrok od posledice.

Zato i pored sve svoje tragedije, srpski narod treba i dalje da ostane veran svome kosovskom mitu, jer će ga on duhovno preporoditi. I taj preporodaj biće utoliko pouzdaniji i brži ukoliko srpski narod bude u stanju, ne toliko da pronikne u nove ideje evropskog mita dvadesetog veka, koliko da prozre u nepromenljivu suštinu farisejskog mita svih vekova.

Srpski narod ima svoju filozofiju, svoje poglede na život i svet, svoja shvatanja o Bogu i čoveku, o istini i pravdi, o mudrosti i poštenju i t.d. Njima su prožeta sva narodna predanja, sve narodne umotvorine, u njima je i glavna podloga srpskog narodnog mita. Upravo taj mit je njihov duhovni okvir.